

цтва з беларускім менталітэтам. Пры гэтым энцыклапедычная дасведчанасць дазваляе Максіму Танку быць аб'ектыўным і ствараць цікавыя, неардынарныя і багатыя паэтычныя вобразы. Гэта феномен, бо праз літаратурную інтэрпрэтацыю аўтар яшчэ займаецца і самапазнаннем, і праблемамі вызначэння месца беларускай культуры ў сусветным цывілізацыйным працэсе.

ЛІТАРАТУРА

1. Петэфі, Ш. Выбраная паэзія / Ш. Петэфі; пер. з венгер. – Мінск : Выдавец Зміцер Колас, 2017. – 88 с.
2. Танк, М. Збор твораў : у 13 т. / М. Танк / НАН Беларусі, Ін-т літаратуры імя Я. Купалы. – Мінск : Беларус. навука, 2006–2012. – Т. 1 : Вершы (1930–1939). – 2006. – 374 с.
3. Танк, М. Збор твораў : у 13 т. / М. Танк / НАН Беларусі, Ін-т літаратуры імя Я. Купалы. – Мінск : Беларус. навука, 2006–2012. – Т. 2 : Вершы (1939–1954). – 2006. – 566 с.
4. Танк, М. Збор твораў : у 13 т. / М. Танк / НАН Беларусі, Ін-т літаратуры імя Я. Купалы. – Мінск : Беларус. навука, 2006–2012. – Т. 3 : Вершы (1954–1964). – 2007. – 447 с.
5. Танк, М. Збор твораў : у 13 т. / М. Танк / НАН Беларусі, Ін-т літаратуры імя Я. Купалы. – Мінск : Беларус. навука, 2006–2012. – Т. 4 : Вершы (1964–1972). – 2007. – 984 с.
6. Танк, М. Збор твораў : у 13 т. / М. Танк / НАН Беларусі, Ін-т літаратуры імя Я. Купалы. – Мінск : Беларус. навука, 2006–2012. – Т. 5 : Вершы (1972–1982). – 2008. – 444 с.
7. Танк, М. Збор твораў : у 13 т. / М. Танк / НАН Беларусі, Ін-т літаратуры імя Я. Купалы. – Мінск : Беларус. навука, 2006–2012. – Т. 6 : Вершы (1983–1995). – 2008. – 454 с.
8. Танк, М. Збор твораў : у 13 т. / М. Танк / НАН Беларусі, Ін-т літаратуры імя Я. Купалы. – Мінск : Беларус. навука, 2006–2012. – Т. 9 : Лісткі календара. Дзённікі (1941–1959). – 2009. – 592 с.

Мотрэнка Т. А. (Мінск, Беларусь)

АНТЫРЫМЫ АНДРЭЯ ХАДАНОВІЧА: ПРАЗ ПРЫЗМУ ПОСТМАДЭРНІСЦКАЙ ЭСТЭТЫКІ

Андрэй Хадановіч ў актуальным літаратурным дыскурсе мае трывалую рэпутацыю наватара, у творчасці якога няма месца стэрэатыпам, а вольнае абыходжанне з літаратурнымі канонамі, у тым ліку жанравымі, стала дамінантнай прыкметай стыля паэта. Пры гэтым аўтар не толькі мадыфікуе формы, вядомыя айчынным мастакам, у слова, прышчэпляе на беларускую глебу жанравыя адзінкі іншых нацыянальных літаратур, але і стварае ўласныя. Творы новай паэтычнай формы А. Хадановіча класіфікуюць пад эпітажнай назвай «Good porning!» і іншыя антырымы», які ў камп'юцыйным плане з'яўляецца цэласнай арыгінальнай літаратурнай з'явай з уласцівамі і рысамі постмадэрнісцкай эстэтыкі.

Антырым уяўляе сабой паэтычную мініяцюру, якая складаецца з галоўка і трох слоў, аб'яднаных сугучным пачаткам, запісаных у слупок. Адноўленні ад усталяванай структуры вымагаюцца выкарыстаннем службовых часцін моцы. Фактычна антырымы ўяўляюць сабой трохрадковыя таўтаграмы, у якіх у кожным слове паўтараюцца першыя дзве, тры, а то і больш літар («Паўза // паўзе мян / паўзе / паўзмрок» [5, с. 138]). Аднак аўтарскае вызначэнне формы больш дакладна адлюстроўвае яе сутнасць. Як заўважыў В. Жыбуль, «калі звычайны (традыцыйны) верш заснаваны на рыфме – гукавым паўторы заключных частак вершаванага радка (у сілабіцы) ці рытмаряду (у сілаба-тоніцы), то антырым, наадварот, характарызуецца паўторам пачатковых частак вершаваных радкоў» [2]. З дапамогай таўтаграматычнасці не толькі ствараецца так званы эфект адваротнай рыфмаванасці вершарадоў, але і адметны рытма-інтанацыйны малюнак верша.

У антырымах, нягледзячы на безумоўную арыгінальнасць дадзенай паэтычнай формы, знайшла адлюстраванне такая адметная рыса постмадэрнісцкай творчасці, як другаснасць. Творы ў цыкле размяшчаюцца ў алфавітным парадку, А. Хадановіч прапануе лаканічнае выслоўе на кожную з літар алфавіта. Акрамя таго, адчуваецца імкненне паэта амаль у кожным з іх даць уласнае тлумачэнне тых ці іншых паняццяў і з'яў, што відавочнае падабенства падборкі антырымаў да своеасаблівага слоўніка. У А. Хадановіча атрымалася сапраўдная пародыя на жанр навуковай літаратуры з уласцівымі ёй рысамі постмадэрнісцкай эстэтыкі: паняцці трактуюцца альтэрнатыўным чынам, задзейнічаны такія стылістычныя прыёмы, як іронія, сарказм, чорны гумар, гульня слоў: «Экзамен // экзотыка? / экзэкуцыя? / экзістэнцыя!» [5, с. 141]; «Вартасці // вар'ятаў / варта / вар'аваць» [5, с. 136].

Канцэптуальнае значэнне ў антырымах мае заглавак, без яго паўнаватраснае разуменне твора ў большасці выпадкаў немагчымае. У назве агучваецца тэма, задаецца кантэкст успрымання, яна можа быць пачаткам асацыятыўнага шэрагу ці закончанага фразы, нагадваць каментар. Праўда, ёсць рэдкія прыклады, калі ў межах трохрадковага выразу завершаная думка, зразумелая без назвы: «Парада // у парась / парасон не парадунак» [5, с. 138].

Аўтар і фармальныя прыныцы пабудовы твора вытрымліваюцца А. Хадановічам досціг паслядоўна ў межах усяго цыкла, чаго нельга сказаць пра змест, мастацка-сэнсавую нагрукку якога ўвесь час вагаецца на шлях ад чыстага эксперыменту і пошука гарта да арыгінальных у ідэйна-вобразным плане паэтычных знаходак. Некалькі антырымы ўяўляюць сабой каментар з уласцівай яму суб'ектыўнай азначнасцю: «Верніцы // вярблюдаў / вярбуноць у / вернікі» [5, с. 136]. Асобныя творы з'явіліся ў выніку асацыятыўнага імпульсу, які дае ключавое слова, вынесенае ў заглавак: «Турботы // туляцца з / тузінам / туліпанаў» [5, с. 140]. Часам гумар і гульнёвы элемент выходзяць у трохрадковай на першы план, а такія моманты, як глыбіннасць зместу і вартасць мастацкай ідэі, страчваюць сваю істотнасць: «Награпіла // насамрэч / на самца / насарога» [5, с. 139]. Падобныя творы суседнічаюць з антырымамі зусім іншага кшталту, з якасна адрознай сэнсавай напоўненасцю і стылістычнай афарбоўкай. Тэкст у такіх трохрадковых нярэдка ўяўляе сабой суцэльны перыфраз, ключом да разумення якога з'яўляецца назва: «Мы // мытнікі на / мыліцах / мыслення» [5, с. 137]; «Рэха // рэшта ў / рэчышчы / рэчаіснасці» [5, с. 139]. А ў наступным прыкладзе нават бачыцца спроба моўнага даследавання, у якім паэт выказвае меркаванне наконт этымалогіі слова «небаракі», прапануе варыянт семантычных сувязей паміж словамі: «Небаракі // неба й / небаяспека / небыцця» [5, с. 139]. Так, у антырымах А. Хадановіч разам з фанетычным падабенствам словаў адкрывае нам таксама іх сэнсавую роднаскасць, няхай і ўмоўную, што працягваецца толькі ў межах асобнага літаратурнага твора.

Упершыню цыкл антырымаў з'явіўся ў друку ў 1998 г. у часопісе ARCHE за подпісам Далілы Самасыс – своеасаблівай літаратурнай маскі А. Хадановіча. Сам паэт выступае ў якасці аўтара прадмовы да публікацыі, дзе паведамляе некалькі фактаў пра спадарыню Самасыс, але галоўным чынам рыхтуе чытача да знаёмства з антырымамі, стварае глебу для іх успрымання. Абраны паэтам спосаб прэзентацыі твораў, магчыма, гаворыць пра яго няўпэўненасць у тым, што здолее паспяхова далучыць чытача да камунікатыўнага працэсу. Таму А. Хадановіч звяртаецца да аўдыторыі пад маскай аўтара прадмовы, каб асабіста растлумачыць задуму твора, папярэдзіць рознага кшталту абвінавачванні. Для вызначэння сутнасці дадзенага прыёму ўдала падыходзіць паняцце «маска аўтара», якое падразумявае з'яўленне аўтара на старонках уласнага твора ў тым ці іншым выглядзе і, як правіла, мае дачыненне да аналізу постмадэрнісцкага рамана, але і ў нашым выпадку яго ўжыванне будзе дарэчы. І. Грын

разглядае «маску аўтара» як камертон, які «наладжвае і арганізуе рэакцыю імпліцытнага (а разам і рэальнага) чытача, забяспечваючы тым самым неабходную літаратурную камунікатыўную сітуацыю, што засцерагае твор ад камунікатыўнага правалу» [3, с. 165]. На думку літаратуразнаўцы, выкарыстанне такога прыёму выдае неспакой аўтара, выклікаючы страхам сутыкнення з лесеуг манціў – «няўдалым чытачом» [3, с. 165]. Мяркуем, у некаторай ступені дадзена высьнова справядлівая і ў адносінах да першай публікацыі антырымаў А. Хадановіча, які прэзентуе іх як «найменш спрэчны творы» Далілы Самасыс, «вынаходніцы новага паэтычнага гатунку» [5, с. 135]. Цікава, што ўжо ў зборніку «Старыя вершы» (2003), дзе таксама змешчаны цыкл антырымаў, імя ўяўнай паэткі ўзгадваецца толькі ў прысвячэнні. Такія гульні ў містыфікацыю таксама можна лічыць праявай постмодэрнісцкага характару творчасці А. Хадановіча.

Насамрэч, магчыма трывога аўтара за паспяховасць камунікацыі з чытачом выглядае небеспадстаўнай. У тэксе антырымаў для невялікага паэтычнага твора вельмі шмат знешніх абмежаванняў, таму здаецца, што змест у адносінах да формы часам губляе раўнапраўны статус. Камунікацыйныя задачы твора адыходзяць на другі план ды і ўвогуле могуць застацца нерэалізаванымі ў сітуацыі з непадрыхтаваным рэцыпіентам. Каб здзейсніць хаця б спробу выглумачыць сэнс асобных антырымаў, чытачу можа спатрэбіцца дапамога слоўнікаў, пры гэтым абавязковы поспех справы гарантаваць нельга. Надзвычай паказальным у гэтым плане з'яўляецца наступны прыклад: «Вонках // вомрак і / вопадзь / воплескаў» [5, с. 136]. Сэнс дадзенага выразу, прамы ці пераносны, выдавочным назваць нельга, таму што паэт выкарыстоўвае далёка не самыя часта ўжывальныя ў сучаснай беларускай мове словы. Шэраговым чытачу зразумелымі будуць толькі «воплескі» і «вонках», апошнія, дарэчы, з'яўляюцца нелітаратурнай словаформай. Астатнія лексемы знаходзім у «Беларуска-расійскім слоўніку» М. Байкова і С. Некрашэвіча, выдадзеным ў 1925 г. Аднак іх пераклад на рускую мову для разумення агульнага сэнсу антырыма амаль нічога не дае: «**вомрак** м. – помрачение, омрачение»; «**вопадзь** жс. – опадок; падёж скота» [1]. Мы атрымліваем больш-менш выразнае ўяўленне пра літаральнае значэнне фразы, у той час як паўнавартасная рэцэпцыя твора, што заўсёды падразумявае эмацыянальнае перажыванне, застаецца няздзейсненай. Лексемаў, якія выклікаюць цяжкасці ў разуменні паміж аўтарам і чытачом, у антырымах сустракаем нямала: «імошчак», «лякса», «звышзв'язьжэньне», «саладзіні», «грамленьне» і інш. Г. Кісліцына ў дадзеным дачыненні заўважыла: «Тэксты Хадановіча паводле ўспрымання на чытацкім узроўні бліжэй за ўсё стаяць да крыжаванак, дзе два-тры неразгаданыя словы не псууюць настрою, а выклікаюць жаданьне зазірнуць у слоўнік [4, с. 5]. Аднак далёка не ўсе пытанні па тэксце антырымаў можна вырашыць такім чынам, асабліва калі яны выклікаюць новатворамі А. Хадановіча, сэнс якіх не зусім зразумелы з тэксту: «Звінавацілі // звышзв'язьжэньне / зьвілістае / звычаёвасці» [5, с. 137]. Дапускаем, што ўключэнне ў трохрадковы пасіўнай лексікі (рэдкаўжывальных, размоўных, аказіянальных словаў) можа выконваць функцыю стылістычнага трыку, што ўвогуле характэрна для творчай манеры А. Хадановіча. Аднак, на нашу думку, тэкст асобных антырымаў перанасычаны падобнымі лексічнымі адзінкамі, яны выбудоўваюць камунікатыўны перашкодны паміж паэтам і чытачом, таму іх стылістычны патэнцыял застаецца нерэалізаваным: «Салажэрца // салённы / салядын / саладзіні» [5, с. 139].

Разам з тым некаторыя асаблівасці зместу вымагаюцца падрабаванымі формы. Твор павінен выражаць думку ў межах трох радкоў і заставацца таўтаграмай, у якой паўтараюцца нават не адна, а дзве-тры першыя літары. У такой сітуацыі як выклік свайму паэтычнаму майстэрству выглядае імкненне А. Хадановіча падтрымліваць узровень, на якім словы ў антырымах аб'ядноўваюць не толькі сугучча, але і асацы-

яцыя, вобраз, ідэя. Задача складаная, таму і творы атрымаліся такімі рознымі – ад відавочна жартаўлівых выразаў да глыбакадумных заўваг і дасціпных выслоўяў, неаднолькава даступных для ўспрымання. У той жа час лаканізм формы і скандэнсаванасць зместу пакідаюць багатыя магчымасці для чытача быць не проста адкрыццём, а сутворцай літаратурнага тэксту, вызваляюць яго з-пад гнёту «правільнай» інтэрпрэтацыі. І тыя самыя цымянны з лексічнага пункта гледжання моманты могуць стаць крыніцай для пошуку індывідуальных варыянтаў выглумачэння, заснаваных на асаблівых асацыяцыях чытача, яго інтэлектуальным і эмацыянным вопыце.

Напрыканцы заўважым, што ў антырымах сапраўды назіраецца ўласцівае літаратуры постмодэрнізму спалучэнне элітарнасці і масавасці. З аднаго боку, твор пакідае ўражанне кагнітыўнай мяжы паміж тэкстам і рэцыпіентам з-за непадрыхтаванасці апошняга ў інтэлектуальным плане, з-за адсутнасці ў яго «філалагічнага другу» [4, с. 4], якім па-майстэрску валодае паэт. З другога, узнікае адчуванне, што падобная пазізія – гэта проста гульні па правілах, якія нескладана засвоіць, і, узяўшы на ўзбраенне стос слоўнікаў, можна ў ёй паўдзельнічаць. Дарэчы, так праяўляецца асветніцкі патэнцыял вынайзенага А. Хадановічам паэтычнага жанру: складанне антырымаў можа стаць выдатным практыкаваннем для ўзбагачэння лексічнага запasu, развіцця творчых здольнасцей навучэнцаў.

ЛІТАРАТУРА

1. Байкоў, М. Беларуская-расійскі слоўнік [Электронны рэсурс] / М. Байкоў, С. Некрашэвіч. – Мінск : Дзяржаўнае выдавецтва Беларусі, 1925. – Рэжым доступу: <http://www.slounik.org/bn/>. – Дата доступу: 30.08.2018.
2. Жыбуль, В. Таўтаграма й брахікаляян у беларускай паэзіі [Электронны рэсурс] / В. Жыбуль. – Рэжым доступу: <http://old.belcollegium.org/lekcyji/litaratura/zhybul03.htm>. – Дата доступу: 30.08.2018.
3. Ильин, И. Постмодернизм от истоков до конца столетия: эволюция научного мифа / И. Ильин. – М. : Интрада, 1998. – 250 с.
4. Кісліцына, Г. Дыстрыбутар харызмы / Г. Кісліцына // Хадановіч, А. Старыя вершы / А. Хадановіч. – Мінск : І. П. Логвінаў, 2003. – С. 5–12.
5. Самасыс, Д. Good porning! і іншыя антырымы / Д. Самасыс // ARCHE. – 1998. – № 1. – С. 135–141.

Мяцеліца І. С. (Мінск, Беларусь)

КАЛЕКТЫЎНЫЯ ЗБОРНІКІ МАЛАДОЙ БЕЛАРУСКАЙ ПАЭЗІІ: КАНЦЭПЦЫЯ, КОЛА АЎТАРАЎ

Прааналізаваць аўтарскі стыль ці прасачыць эвалюцыю творчасці вядомых у літаратурным свеце паэтаў не складае вялікай праблемы ні для даследчыка літаратуры, ні для чытача-аматара: здабыткі пісьменнікаў «з імем», як правіла, шырока прадстаўлены шматлікімі аўтарскімі зборнікамі, даступнымі для знаёмства і вывучэння. Ацаніць літаратурныя здольнасці маладога пакалення, якое толькі спрабуе свае паэтычныя сілы, куды больш складана. Да моманту, пакуль малады аўтар заявіць пра сябе ўласнай кнігай, мэтанакіраванае знаёмства з яго творчасцю нязменна прадугледжвае пошук вершаваных падборак, разасяроджаных па выданнях перыядычнага друку. Складзі ж агульнае ўражанне пра набыткі цэлай групы пісьменнікаў аднаго пакалення дазваляюць калектыўныя зборнікі маладой беларускай паэзіі.

Калектыўныя выданні змяшчаюць пад адной вокладкай творы цэлага шэрагу аўтараў і прадстаўляюць магчымасць ацаніць творчыя здольнасці і перспектывы стваральнікаў маладой беларускай літаратуры, іх стыльвяія і тэматычныя прыярытэты, а